

Снігурова І. І., Романьок Л. В.
Національний технічний університет "Харківський політехнічний
інститут"
м. Харків, Україна
e-mail: arksn@rambler.ru

Навчання письмового мовлення іноземних фахівців у технічному університеті

Професійно орієнтоване навчання російської мови як засобу отримання фаху спирається на вивчення комунікативних потреб іноземних студентів. Навчальний процес у технічному ВНЗ спрямовано на формування й розвиток в іноземців умінь досягати комунікацію на лекціях, семінарах, заліках, екзаменах, у деканатах і бібліотеках. Із запровадженням письмової форми викладання модульних контролів, заліків, іспитів тощо зросла й роль письмового мовлення. Отже, важливим завданням навчання російської мови є формування та розвиток у студентів-іноземців мовної й мовленнєвої компетенцій в обсязі, який забезпечує засвоєння ними потрібних знань з мови навчання.

Комунікативна компетенція передбачає вміння використовувати усі види мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо) як засіб спілкування з урахуванням мовних норм російської мови.

Про роль і місце письма в процесі комунікації методисти висловлюються по-різному. Пасов Е. І. вважає, що роль письмової комунікації в сучасному світі дуже велика [1, с. 210]. На думку Гез Н. І. та Миролюбова А. А., користування письмовим мовленням є більш обмеженим порівняно з усним. Біляєв Б. В. вважає, що навчання, яке зводиться лише до оволодіння усним мовленням, не є ефективним [2, с. 343].

Навчання письмового мовлення є основною метою занять і передбачає оволодіння іноземними студентами вмінь створювати письмові тексти різної складності: первинні (власне мовлення), вторинні (запис чужого мовлення).

До жанрів первинних текстів відносять статті, книги, призначені для публікації тексти доповідей, творів. Мета таких текстів - "доведення отриманої наукової істини" [3, с. 117]. Вторинними текстами називають ті друковані й письмові роботи, основна мета яких полягає у викладенні змісту первинних текстів. Жанрами вторинних текстів є план, конспект, реферат, анотація, рецензія, переказ.

Успішність створення письмових текстів визначається: сформованістю навичок письма (графічних, орфографічних, лексико-граматичних); наявністю автоматизмів переходу від звукового коду до графічного; володінням матеріалом з теми спілкування, який треба перетворити в писемну форму; умовами створення письмового тексту (в аудиторії, вдома, у процесі аудіювання первісного тексту або читання книги).

Під час навчання письмового мовлення формуються певні мовленнєві вміння: передавати основний зміст прочитаного чи прослуханого тексту, реферативний переказ, анотування. На старших курсах використовують ознайомлювальне читання для формулювання ідей, записи основних фактів тексту, складання резюме, записи власної думки після прочитаного, написання есе або твору.

Формуванню вмінь письмового мовлення сприяє виконання мовних і мовленнєвих вправ. Серед мовленнєвих вправ слід відзначити вміння складати план прочитаного або прослуханого; написання тез, що сприяє формуванню вмінь узагальнювати прочитане й створювати з нього стислі, змістовні висновки; написання анотації, реферату.

Процес оволодіння письмового мовлення складається з механізмів усвідомлення, запам'ятовування, оформлення, вміння репродукувати й трансформувати висловлювання, синтезувати їх з іншими, створювати нові мовленнєві одиниці. Несформованість або недосформованість цих умінь призводить до того, що студенти, які мають достатній рівень інтелектуального розвитку й гарні мовленнєві можливості, у писемній формі висловлюють свої думки убого й примітивно.

Питання рівня сформованості умінь і навичок, наявності яких свідчить про творче продукування письмових висловлювань та мовну зрілість студентів, активно обговорювали й обговорюють багато відомих методистів Бархударов С. Г., Зимня І. А., Костомаров В. Г., Митрофанова А. Д., Мотіна О. І., Одинцова Т. Б. та інші [4, с. 406].

Початковим етапом у оволодінні письмовим мовленням іноземними студентами в умовах підготовчого факультету є формування графічних навичок і каліграфічного письма, а також, за необхідністю, і робота зі студентами над коректуванням почерку.

Формування навичок і вмінь володіння письмовим мовленням на матеріалі спеціальності висувається як одна з важливих цілей навчання російській мові на підготовчому факультеті. Відомо, що на І курсі іноземним студентам доводиться читати російською мовою велику кількість фахового матеріалу. З прочитаного вони повинні вилучити основну інформацію, утримати її в пам'яті й відновити. Тому одне з важливих завдань підготовчого факультету НТУ "ХПІ" - це навчити студентів орієнтуватися в тексті, виділяти основну інформацію, записувати її, тобто навчати елементам конспектування. Спочатку під час читання маленьких текстів іноземні студенти навчаються скорочувати довгі речення, виділяючи головну інформацію в них. Потім з'являються фахові тексти, більші за обсягом. Науковий текст розподіляємо на смислові частини, до кожної з них добираємо заголовки й записуємо їх у вигляді плану (спочатку простого, потім - складного), коротко формулюємо основний зміст кожної змістової частини й складаємо конспект тексту. Також навчаємо іноземців складати усну й письмову розповідь з теми, яку вивчали, з опорою на зорову наочність (використовуємо ситуативні картинки), у тому числі біографічного характеру.

Комунікативно-орієнтований метод навчання, який є основним помічником у спілкуванні студентів у щоденних життєвих ситуаціях, у системі навчання письмового мовлення виявляється в завданнях з складання діалогів, аналогічним діалогам у навчальному посібнику, діалогам по картинкам або на задані теми (наприклад, "Давайте познайомимось!", "У деканаті", "У магазині" тощо).

Одним з видів практики конспектування є словниковий диктант, під час написання якого відпрацьовується механізм відновлення слів на слух. Не менш важливими у роботі над формуванням у іноземних студентів навичок конспектування є фразові, вибіркові, творчі й вільні диктанти.

Під час написання вибіркового диктанту студенти записують тільки ту інформацію, яка їх цікавить у даний момент (завдання викладача). Це вимагає зосередженості, уваги, лексичних і граматичних знань, які потрібні під час конспектування на слух.

Під час вільного диктанту текст читається по частинам, а студенти записують ці

фрагменти своїми словами, що дає можливість перевірити вміння студентів складати речення, правильно використовувати відмінкові закінчення тощо.

Під час написання творчого диктанту викладач диктує тільки частину тексту, а студенти самостійно доповнюють і розширюють його. Такі завдання дають можливість перевірити якість засвоєння вивченої теми.

Такий вид роботи передбачає творчу активність студентів щодо осмислення первинного тексту, а також удосконалюються словесно-логічна, механічна, зорова пам'ять, навички й уміння створення короткого й простого у формулюванні запису.

Одним із важливих прийомів формування навичок письмового мовлення є навчання написання творів, які є стимулом до активізації на письмі лексико-граматичного матеріалу для висловлювання своїх думок. На початковому етапі навчання теми творів досить вузькі (наприклад, "Моя родина", "Мій робочий день", "Моя рідна країна" тощо), а на I-IV курсах іноземцям пропонуються проблемні теми, які вимагають аргументовані висловлювання, підтверджені конкретними прикладами точки зору (наприклад, "Екологічні проблеми нашої планети", "Видатні люди моєї країни", "Мир чи війна?" та інші).

Процес навчання письмового мовлення іноземних студентів I-IV курсів зорієнтований в основному на їх репродуктивну діяльність у навчально-професійній галузі. На I курсі іноземні студенти удосконалюють свої знання та навички в складанні всіх видів планів і конспектування, на II курсі вони навчаються тези й анотації, на III і IV курсах займаються реферуванням.

Важливе місце в навчальній діяльності студентів вищих навчальних технічних закладів посідає реферування наукових текстів. Навички й вміння реферування, що формуються в процесі навчання російської мови, сприяють становленню навичок і вмінь науково-інформаційної діяльності, яку іноземці можуть здійснювати під час навчання та після повернення на батьківщину.

Реферування є аналітико-синтетичною мисленнєво-мовленнєвою діяльністю, направленою на вилучення з тексту інформації відповідно до наявного комунікативного завдання та фіксування її в певній формі. У процесі навчальної діяльності студенти повинні оволодівати навичками та вміннями реферування на основі наявних знань щодо структури тексту й правил побудови міжфразової єдності, абзацу, тексту в цілому, не говорячи про базові знання з лексики та граматики для роботи з текстом. Ці вміння необхідні студентам, тому що курсові та дипломні роботи, які вони пишуть, поряд із дослідницькою частиною, обов'язково містять реферативне викладення прочитаних першоджерел – фахових книг і статей.

Реферування припускає всі способи згортання інформації першоджерела – резюмування, анотування, а також складення реферату – скороченого тексту наукової роботи, у якому викладена її основна проблематика. Реферування можна розглядати як активний метод навчання мові професійного спілкування, що сприяє формуванню умов активізації пізнавальної діяльності студентів незалежно від їх бажання.

Оволодіння технікою реферування на рівні тексту передбачає розвиток таких взаємопов'язаних умінь і навичок: виділення ключових думок під час читання та переказу тексту; знаходження його головних, найбільш суттєвих положень, а також другорядної інформації та її скорочене викладення; вилучення зайвої інформації; знаходження домінуючих слів і словосполучень; визначення смислових центрів; формулювання основної проблематики першоджерела; трансформація тексту.

На наш погляд, науковому реферуванню необхідно починати навчати студентів-іноземців у технічному закладі на поглибленому етапі навчання, коли у них уже сформовано підґрунтя сучасних професійних наукових знань і зміст вузькоспеціальних текстів викликає зацікавленість. У НТУ «ХПІ» навчання реферування іноземців починається на III курсі. У студентів формуються вміння та навички усної і писемної передачі основної інформації наукового тексту за допомогою вивчених мовних засобів

і використання структурних композиційних засобів зв'язку, розвиток умінь компресії і трансформації змісту тощо. На IV курсі студенти продовжують вивчення реферування на прикладі написання реферату-огляду за однією статтею або за двома статтями, вивчаються мовні засоби, формуються вміння та навички викладення узагальненої інформації з оцінкою й аргументацією. На підсумковий контроль (іспит) виноситься написання реферату за однією статтею або за двома статтями. Статті наукового характеру за змістом мають відповідати спеціальності студентів і можуть бути науково-популярні (за фахом студента) і власне наукові, представлені у галузевих збірниках наукових праць (звіти про експерименти, патентні описи, доповіді, огляди). Створення власного писемного тексту викликає у студентів значні труднощі рідною мовою, а тим більше іноземною.

Для подолання цих труднощів авторами активно розробляється цілеспрямована система вправ і завдань, за допомогою яких можна підготувати студентів-іноземців технічного закладу до написання реферату, а також здійснюється ретельне відбирання оригінальних статей з власне наукових і науково-популярних видань, з газет і журналів, з Інтернету.

Література:

1. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению /Е.И. Пассов. – М.: Рус.яз., 1989. – 276 с.
2. Хрестоматия по методике преподавания русского языка как иностранного /Л.В. Московкин, А.Н. Щукин. – 3-е изд. – М.: Русский язык. Курсы, 2012. – 552 с.
3. Морозов В.Э. Культура письменной научной речи /В.Э. Морозов //Жанры вторичных научных текстов. – М.: 2007. – 152 с.
4. Чистякова А.Н. О роли письменной речи в процессе коммуникации /А.Н. Чистякова // Русский язык вне России: инновации и традиции в преподавании/ Материалы VIII международной научно-практической конференции. Вып.8. – Харьков, 2013. – С.405 – 408.
5. Павлова В.П. Обучение конспектированию (Теория и практика)/ В.П. Павлова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1983. – 213 с.